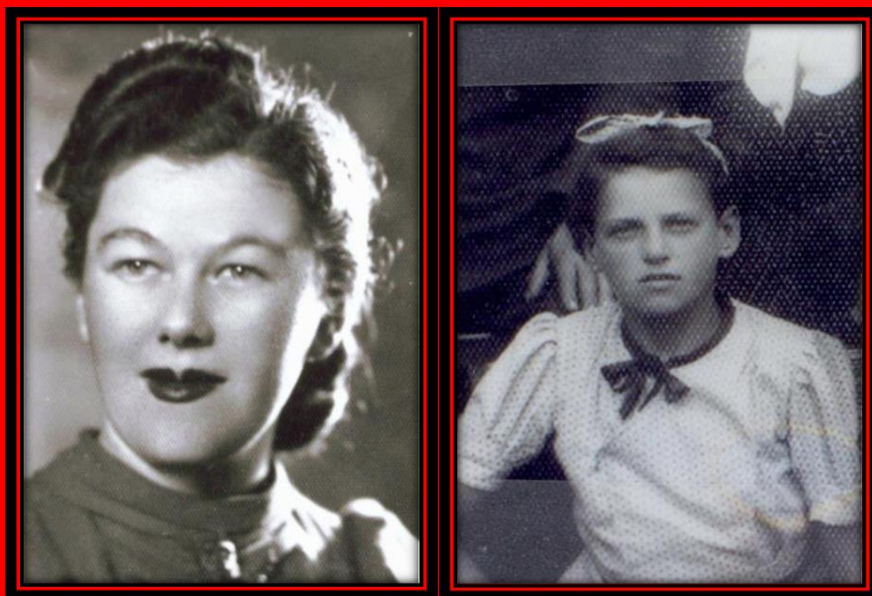

Михайло Гутор

**ШОА в історії єврейських громад Чернівецьчини:
Банілова Берегомета Бояніва Вашківців Виженки
Вижниці Герца Заставни Неполоківців Новоселиці**

Національний історико-меморіальний заповідник «БабинЯр»
Київ-2024

Передмова

У 1933 році до влади в Німеччині прийшов Адольф Гітлер, який затвердив у країні націонал-соціалістичний режим. Цей режим ґрунтувався на нацистській расовій доктрині, згідно з якою німці – "арійці" належать до вищої раси, а євреї вважалися Untermenschen – недолюдьми.

У виявлених після закінчення війни документах зазначено, що остаточною метою Гітлера було повне знищення всіх євреїв у всьому світі. Для виконання цього плану євреї були зігнані в гетто, були організовані трудові, концентраційні табори і табори знищення, в які доставлялися євреї; нездатних трудитися вбивали відразу, решта була приречена на смерть від голоду і хвороб.

За роки війни нацисти знищили близько 6 мільйонів євреїв, з них півтора мільйона дітей, що становило приблизно третину загальної чисельності євреїв в усьому світі в той час. Планомірне знищення євреїв не можна назвати просто актом геноциду, настільки безпрецедентним воно було за масштабами, опрацьованості і реалізації. Це була спроба знищити цілий народ, де б не перебували його представники. Саме тому геноцид єврейського народу в роки війни отримав назву – Голокост (англ. Holocaust – «всеспалення»).

В історії Голокосту увиразнюють 4 основні етапи:

1933-1938 – початок відкритої державної антисемітської пропаганди в Німеччині, т. з. «Нюрнберзькі закони», згідно з якими євреї не вважалися громадянами Третього рейху, послідовна та поступова дискримінація євреїв Німеччини в усіх сферах соціального життя. Від 1938 антисемітська політика поширювалася на єврейські громади Австрії та Чехословаччини. Завершальна подія цього етапу – загальнонімецький єврейський погром («кришталева ніч»);

1939-1941 – фізичне переслідування єврейських громад Європи, переміщення євреїв у міські концтабори. Заохочення вбивств євреїв у Польщі, Німеччині, Австрії, Франції, Нідерландах та інших країнах;

1941-1943 рр. – реалізація гітлерівського плану суцільного знищення єврейського народу під евфемізмом «остаточне розв'язання єврейського питання» у формі масових розстрілів у спеціально відведених місцях, у гетто, розстрілів та отруєння газом у таборах смерті Аушвіц, Треблінка, Белжець, Собібор, Майданек, Хелмно;

1943-1945 – продовження знищення євреїв у таборах смерті. Ліквідація гетто. Приховування нацистами наслідків Голокосту.

Банилів¹

Банилів, громада села. 1911 р.

Банилів (до 7 вересня 1946 року Руський Банилів) – село у Вижницькому районі.

Згадується 1 січня 1445 року в книгах галицького суду². До Першої світової війни село називалося «Руський Банилів» (Ruskyj Banyliv)³, «Русь-Баніла», «Русь Баніла» (Rus-Banila), між війнами – румунську назву Vănila pe Ceremuș.

У 1869 року в Руському Банилові відкрили пошту. Кожного дня звідси відправлявся поштовий кур'єр на Вашковецький поштамт. З 1880 року було дозволено проводити в селі щосереді ярмарки. В кінці 90-х років ХІХ століття тут розпочато будівництво залізниці Неполоківці-Вижниця, яка проходила через Руський Банилів. В селі була відкрита залізнична станція. Це посилювало зростання населення. В 1871 році воно становило 3686 жителів.

У 1900 році в Руському Банилові вже налічувалося 1024 будинки і 5152 жителі.⁴

¹Banilla Ruska // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego. — Warszawa: Druk «Wieku», 1880. — Т. I. — S. 99. URL: http://dir.icm.edu.pl/pl/Sloownik_geograficzny/Tom_I/99

²Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego [dalej: AGZ], t. 12, Lwów 1887, s.135, № 1496. URL: <https://polona.pl/preview/10587f96-fd5a-4871-a0cd-ed24d009b8f5>

³Allgemeines Verzeichnis der Ortsgemeinden und Ortschaften Österreichs nach den Ergebnissen der Volkszählung vom 31. Dezember 1910, Seite 403. URL: <https://digi.landesbibliothek.at/viewer/image/AC03177788/2/#topDocAnchor>

⁴Чернівецький облдержархів, ф.3 оп. 2 спр. 18106 арк. 26.

У 1911 році у Банилові відкрито читальню – філію товариства «Руська бесіда», яка поширювала освіту серед дорослих.⁵

У 1918-1940 рр. – у складі Румунії, у 1940-1991 рр. – УРСР.

5 липня 1941 року Банилів окуповано німецько-румунськими військами.

Єврейська громада⁶

У 1887 р. у Банилові проживало 818 євреїв (19,3%), в 1910 р. – близько 1200, в 1930 – 517 євреїв.

Євреї оселилися в Банилові у 2-й половині 19 ст. Основні заняття – землеробство та тваринництво. Більшість євреїв Банілова були вижницькими хасидами.

Десятиліттями мером Банілова були євреї, останнім був Мендель Готтесманн, а міськими секретарями були Дінге Друкманн, Герцль Габер і Зайде Копплер. Ця ситуація змінилася, коли Банилів опинився під владою Румунії, але бізнес-позиція євреїв залишилася незмінною протягом перших кількох років румунського панування.

Великою пошаною користувалися родини Друкманів, Габерів, Габорів, Суркісів. Громада мала свого рабина, останнім був рабин Мордехай Горовіц. Вони підтримували ритуальну мікву з власним ритуальним забійником. Останнім головою єврейської громади був Саламон Суссманн, його заступником – Абрахам Кофлер. Лікарями були доктор Йозеф Горн та доктор Ісіу Зальцбергер. Також аптекарі були євреями. Сіоністську організацію очолював Ісаак Брехер.

Завдяки «націоналістичному єврейському» вихованню молодь використовувала іврит у щоденній розмові. Головним відповідальним за це був вчитель Бергштайн, але також вчителі Ауербах, Орнштейн, Стайн та Зінгер.

Ця інтелектуальна діяльність припинилася, коли росіяни окупували місто в 1941 році. Фізичне знищення почалося з депортації поважних сімей Зюссман, Зінгер і Суркіс, а також братів Розенцвейг до Сибіру, де більшість із них загинули.

Метою румунських солдатів, які перебували під впливом націонал-соціалізму, була диявольська робота повного знищення євреїв. Коли румуни відступали з Банілова в 1940 році, вони захопили єврейських громадян Мойсея Галлера, Натана Друкманна та Іре Луповича і стратили їх у Сучаві. Коли вони повернулися в липні 1941 року, однією з перших жертв був згаданий раніше Якоб Брехер, знавець Талмуду, який мав бібліотеку на єврейську тематику з майже 5000 томами. Його вбили звірячим способом.

---

⁵ Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. – К.: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1969. – С. 114.

⁶ Banilov (Ukraine) Translation of chapter “Mold. Banila” from Volume II: Geschichte der Juden in der Bukowina. URL: https://www.jewishgen.org/Yizkor/Bukowinabook/buk2_092a.html; Круглов А.И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. 1997 г. URL: http://history.org.ua/LiberUA/KruglovUnEvrNas_1997/KruglovUnEvrNas_1997.pdf

Разом з ним під кулями злочинців полягли 18 родин. Деякі з імен: Рейчел Сучер, Нітель Друкманн, Фріда Зусманн, Якоб Флейшер, Мендл Сафран, Барух Зінгер, Лібзі Веллох. У липні 1941 у Банилові було розстріляно нацистами 263 євреї (поховано у 2 братських могилах).

Євреїв, що залишилися, з побоями загнали до Сторожинець, де вони спочатку були ув'язнені у власноруч побудованому гетто в нелюдських умовах, а потім вивезені в Бессарабію, де почалося велике вмирання. Нарешті їх перегнали напівроздягнених і голодних до Трансністрії. Хто не помер в дорозі, помер потім у Бершаді від голоду та тифу. Кілька тих, хто вижив, опинилися розпорошеними в Румунії, а деякі знайшли бажану батьківщину в Ізраїлі.

Банилів, братська могила. 2016 р.

Банилів, єврейський цвинтар. 2016 р.⁷

⁷ URL: <https://myshtetl.org/chernovickaja/banilov.html>

Берегомет⁸

Берегомет, 1890 р.⁹

Берегомет – селище Вижницького району, центр Берегометської селищної громади.

Перша письмова згадка про Берегомет датується 1696 роком у праці Теодора Балана «Документи Буковини», яка була видана в Чернівцях у 1937 році.¹⁰

Здавна в Берегометі, враховуючи його положення на перехресті різних тогочасних держав, проживали представники різних національностей

Єврейська громада¹¹

У 1880 р. євреї становили 10,8% населення Берегомета, в 1916 р. – 13,8%, в 1930 р. – 10%, в 1939 року в Берегометі проживало 120 євреїв (12%).

⁸ Berhometh // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego. — Warszawa: Druk «Wieku», 1880. — Т.І. — S. 151. URL: http://dir.icm.edu.pl/pl/Slownik_geograficzny/Tom_I/151

⁹URL:https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Berhometh_z._Zt._der_Elik_trifizierung_um_1890.png

¹⁰ Balan Teodor. Documente Bucovinene. – Volumul III: 1573–1720 / Editura Mitropoliei Bucovinei. – Cernăuți, 1937. С. 86. – 260 s. URL: <https://ru.scribd.com/document/131507552/Teodor-Balan-Documente-Bucovinene-3-1573-1720>

¹¹Круглов А.И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. 1997 г. URL: http://history.org.ua/LiberUA/KruglovUnEvrNas_1997/KruglovUnEvrNas_1997.pdf
ЕврейскаяЭнциклопедия.URL:<https://rujen.ru/index.php/%D0%91%D0%95%D0%A0%D0%95%D0%93%D0%9E%D0%9C%D0%95%D0%A2>. URL: <https://myshtetl.org/chernovickaja/beregomet.html>

Першими євреями у містечку були, мабуть, вихідці з Молдавського князівства. У 17 ст. у Берегометі існувала єврейська громада, були синагога та цвинтар. Євреї Берегомета були прихильниками вижницького хасидизму. Основні заняття – гончарне виробництво, лісорозробки та лісоторгівля.

У 1869 було відкрито новий єврейський цвинтар. В кін. 19 ст. у Берегометі діяли 2 синагоги, 2 мікви, 3 хедери, 2 талмуд-тори, товариство «Томхе Ціон», благодійне товариство. У 1919-20 рр. працювала школа з викладанням на івриті.

У 1878-1925 рр. равинем у Берегометі був Менахем-Алтер Дахнер, у 1925-41 рр. – його син Пінхас-Йосеф.

У 1920-1930-х роках більшість євреїв Берегомета були членами Мізрахі, діяли молодіжна організація «Бней-Аківа» та «Га-Ноар га-Ціоні».

У 1941-1943 рр. значну частину євреїв Берегомета було знищено. 1944 року кілька сімей, які вижили в таборах Трансністрії, повернулися до містечка.

Єврейський цвинтар у Берегометі був зруйнований десь у 1960-х роках. Нині на його території меблева фабрика. На краю нещодавно збудували невеликий огель і відновили 3 могили, в т.ч. поховання рава Менахема Мендела Дікнера.

Берегомет, єврейський цвинтар у 1960-х роках.

Бояни, залізничний вокзал.

Бояни – село у Чернівецькому районі.

Перша письмова згадка про село (громаду) Бояни датується 4 січня 1523 року, коли воєвода Стефан IV Молодий затвердив зміни серед власників Великого Бояна. Згідно з документом брата Іон, Міхайлаш, Сіміон, Добрулец і їхня сестра Настаска погодилися передати своєму родичу - князівському писареві Іванкові, сину Добрула, – третину села Великий Боян¹³.

Інший документ, що датований 8 квітня 1528 року, виданий Петру Рарешем, господарем Молдовського князівства. У грамоті, складеній староукраїнською писемно-літературною мовою, що була на той час офіційною у Молдавському князівстві, назва села також вжита у формі «Великий Боян».

Згідно з переписом 1890 року громада містечка Бояни нараховувала загалом 6194 мешканці. За віросповідання 638 осіб вважали себе римо-католиками, 609 осіб — греко-католиками, 4001 особа — православними і 938 осіб — юдеями.

За етнічною приналежністю, оціненою на підставі вживання розмовної мови, 3805 мешканців (61,4%) визнавали себе румунами, 1149 осіб (18,5%)

¹² Бізові В. М. Бояни: монографія. — Чернівці: Букрек, 2005. — 580 С.

¹³ Квасецький А. Старий Берладський шлях: Краєзнавчі нариси з історії Буковини. — Чернівці: Місто, 2023. — С. 209-210. URL: file:///C:/Users/38067/Downloads/1-Starui_Berladskiy_shliakh_nov.pdf; Documentele moldovenesti dela Ștefănița Voevod / M. Costăchescu. – P. 420–422.

— німцями, 956 осіб (15,4%) — українцями (русинами) і 200 осіб (3,2%) — поляками.¹⁴

Єврейська громада¹⁵

У 1890 р. у Боянах проживало 938 євреїв, у 1940 р. - 650 євреїв. Основні заняття боянських євреїв – торгівля, дрібні ремесла.

З кінця 19 ст. до 1930-х років. в Боянах існувало сіоністсько-релігійне суспільство «Огавей Ціон», в 1925 р. коштом благодійного товариства була побудована нова синагога.

У 1920-х роках. у містечку було створено єврейську комуни. Діяли товариства допомоги незаможним та хворим євреям, 2 благодійні товариства та культурно-просвітницьке товариство «Юдише Лезехалле».

Бояни здобули велику популярність у 2-й половині 19 ст, коли містечко стало одним із центрів хасидизму на Буковині. У Боянах заснував хасидську династію цадик Іцхак бен Авром Яків Фрідман, онук знаменитого нар. Ісроеля з Ружина. У містечку діяла ешива, в якій навчалися хасиди з різних місць Буковини та Галичини. Сучасна резиденція Боянер Ребе знаходиться у Єрусалимі.

Синагога і палац боянського ребе в Боянах. 1900 р.¹⁶

¹⁴ Special Orts-Repertorien der im österreichischen Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. — Tth.13: Special-Orts-Repertorium der Bukowina. — Wien 1894. — S. 3 <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/WPU4A4WDXCUJGW6KAXGI3U5V5MLJUL3W>.

¹⁵ Boyany (Ukraine) Translation of chapter “Bojan” from Volume II: Geschichte der Juden in der Bukowina. URL: https://www.jewishgen.org/Yizkor/Bukowinabook/buk2_081.html; Круглов А.И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. 1997 г. URL: http://history.org.ua/LiberUA/KruglovUnEvrNas_1997/KruglovUnEvrNas_1997.pdf

¹⁶ URL: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bojan_\(Boyany\),_Synagogue_and_Rabbi%27s_palace.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bojan_(Boyany),_Synagogue_and_Rabbi%27s_palace.jpg)

7-8 липня 1941 року 86 євреїв Боянів було розстріляно в районі селища Глибока. Більшість боянських євреїв було депортовано та загинуло у гетто Трансністрії.

Після 1945 р. до Боян повернулося близько 30 євреїв, які потім переселилися до Чернівців, а пізніше виїхали до Ізраїлю.

Братська могила боянських євреїв у Новоселиці. 2016 р.

Бояни, мацеви на єврейському цвинтарі. 2019 р.¹⁷

¹⁷ URL: <https://myshtetl.org/chernovickaja/boyany.html>

Вашківці¹⁸

Вашківці, 1937 р.¹⁹

Вашківці – місто Вишницького району. Перша письмова згадка про місто була датована 1431 роком, а у грамоті Владислава Ягайла від 13 грудня 1433 року говориться про передачу Вашківців молдовському воєводі Стефану. Наступні 342 роки (з 1433 по 1775 р.) Вашківці перебували у складі Молдовської держави, а з 1775 року входили до Австро-Угорщини. В цей час власниками села були брати Микола та Йордаки Русети. Їх права на село підтверджені австрійською комісією 12 березня 1782 року. 8 червня 1805 року брати Русети обмінюють свої буковинські маєтки на волоські володіння Теодора Мустаце. У 1808 році Вашківці дісталися барону Петріно.

У 1873 році була відкрита гуральня Гросмана, Фрейтога і вольцовий млин Таца.

На початку XIX століття Вашківці стають центром судової округи, а з 1903 року – містом, центром новоутвореного Вашківецького повіту.

28 червня 1940 року зайняте радянськими військами. 5 липня 1941 року радянські війська залишили Вашківці. Місто було окуповане румуно-німецькими загарбниками. У 1941-1944 роках – знову під владою Румунії. З 1944 року у складі Радянського Союзу.

Від 24 серпня 1991 року – незалежній Україні.

¹⁸ Waszkowce 2.) W. Sereckie // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego. — Warszawa : Druk «Wiek», 1893. — Т. XIII. — S. 145. (пол.). URL: http://dir.icm.edu.pl/pl/Slownik_geograficzny/Tom_XIII/145; Сергій Добржанський. Міста Буковини другої половини XIX – початку XX ст.: управління, демографія, інфраструктура / Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України, Київ, 2017, 3.4. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Dobrzhanskyi_Serhii/Mista_Bukovyny_druhoi_polovyny_XIX_pochatku_XX_st_upravlinnia_demohrafiia_infrastruktura.pdf?; URL: file:///C:/Users/38067/Downloads/hjyfcnuui_2018_2_4%20(1).pdf

¹⁹ URL: <https://polona.pl/item-view/2624e541-8549-490c-bc17-844ebd75a712?page=0>

Польський дім у Вашківцях, 1935 р.²⁰

Єврейська громада²¹

Перші сліди єврейських поселень можна знайти ще на початку вісімнадцятого століття, коли тут оселилися перші єврейські родини (Простак, Ліфшес, Візніцер). Некоронованим правителем цього міста був рід поміщика Фрейтага (поляк). Пізніше їхнє значення зменшилося, і єврейські сім'ї Ліфше, Шауер, Геллрайх і Бірнбаум орендували значну частину земель і промислових підприємств, якими вони володіли. Центр міста, а також вулиці та провулки в цьому районі були заселені єврейськими торговцями та перекупниками. Три молитовні доми опікувалися релігійними потребами єврейського населення. Ще до початку епохи Герцля виник сіоністський клуб, біля керма якого стояв Мойсей Гастер. Рух хасидів мав багато прихильників. Діяли культурно-співочі гуртки, спортивні та шахові гуртки. Центральним закладом тут був Єврейський центр.

У 1890 р. у Вашківцях мешкало 790 євреїв (16,5%), в 1930 р. – 820 євреїв (13%).

Єврейське населення Вашківців у 19 ст. – переважно вихідці з Молдови та Галичини. Більшість місцевих євреїв були хасидами. Основні заняття – землеробство та ремесла. З початку 1930-х років – торгово-фінансові

²⁰ URL: <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/205460/>

²¹ History of the Jews in the Bukowina Geschichte der Juden in der Bukowina Edited by Hugo Gold Published in Tel Aviv Volume 1 (1958) Volume 2 (1962). URL: <https://www.jewishgen.org/yizkor/bukowinabook/Bukowina.html>

Круглов А.И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. 1997 г. URL: http://history.org.ua/LiberUA/KruglovUnEvrNas_1997/KruglovUnEvrNas_1997.pdf; Вашківці URL: <https://myshtetl.org/chernovickaja/vashkovcy.html>

операції, юриспруденція, медицина, викладацька та інші види діяльності. До 1940 року близько 60% вчителів у Вашківцях були євреї.

Приєднання до Румунії принесло антисемітський рух. Час від часу наклепницька кампанія проти євреїв ставала серйозною. Але течія сіоністів дедалі сильнішала, багато емігрувало до тодішньої Палестини, деякі навіть до країн Північної та Південної Америки.

З радянською окупацією Північної Буковини припинилися всі прояви єврейського громадського життя. Сіоністські інституції були розпущені, сіоністський рух переслідувався, а 13 липня 1941 року близько 150 громадян євреїв було депортовано до Сибіру, де більшість із них загинули. Після повторної окупації німецько-румунськими військами в липні 1941 р. бл. 750 єврейських мешканців містечка запроторили в гетто і в жовтні того ж року депортували до Трансністрії.

Це був кінець колись процвітаючої єврейської громади у Вашківцях.

Після 1945 року у Вашківці повернулося кілька єврейських сімей. Сьогодні (2024 р.) євреї тут не мешкають.

13

Вашківці, єврейський цвинтар. 2016 р.²²

²² URL: <https://myshtetl.org/chernovickaja/vashkovcy.html>

Виженка

Виженка, 1900 р.²³

Виженка – село у Вижицькій міській громаді Вижицького району.

Поселення відоме з XVIII століття як Верхня Вижиця.

З 1859 року і до Першої світової війни Виженка була австро-угорським курортом.

Мечислав Рей близько 1860 після проведеного поділу спадку родини став власником маєтку у Виженці (також Вижиці, Бабні, Черногузах, Рівні) на Буковині.²⁴

У 19 – початок 20 ст. – у провінції Буковина у складі Австро-Угорщини.

У 1918-40 рр. – у складі Румунії, в 1940-91 рр. – УРСР.

Єврейська громада

У 1880 році у Виженці проживало 339 євреїв (25%), в 1930 - 227 (14%), наприкінці 1930-х років – 400 євреїв (30% від населення).

З 18 ст. у Виженці існувала громада, заснована вихідцями з Галичини. Був єврейський цвинтар. Усі євреї Виженки були вижицькими хасидами.

Основне заняття – лісоторгівля. У 1920-30-х роках багато євреїв Виженки відкривали в курортний сезон готелі та ресторани, займалися торгівлею лісом і худобою, ремеслами, дрібною торгівлею.

²³ URL: <https://myshtetl.org/chernovickaja/vizhenka.html>

²⁴ Jan Bujak. Rey Mieczysław (1836-1918) // Polski Słownik Biograficzny.— Warszawa — Kraków: Polska Akademia Nauk, 1988. — Tom XXXI/2. — Zeszyt 129. — S. 194.

У Виженці були 3 синагоги, 3 хедери, міква. Діяли відділення багатьох сіоністських партій.

Під час 2-ої світової війни у Виженці було знищено синагоги та цвинтар. Частина євреїв врятувалася, ховаючись у Карпатах, решта загинула у таборах Трансністрії. Кілька євреїв, що залишилися живими, після 1945 року переселилися до Чернівців та інших міст України.

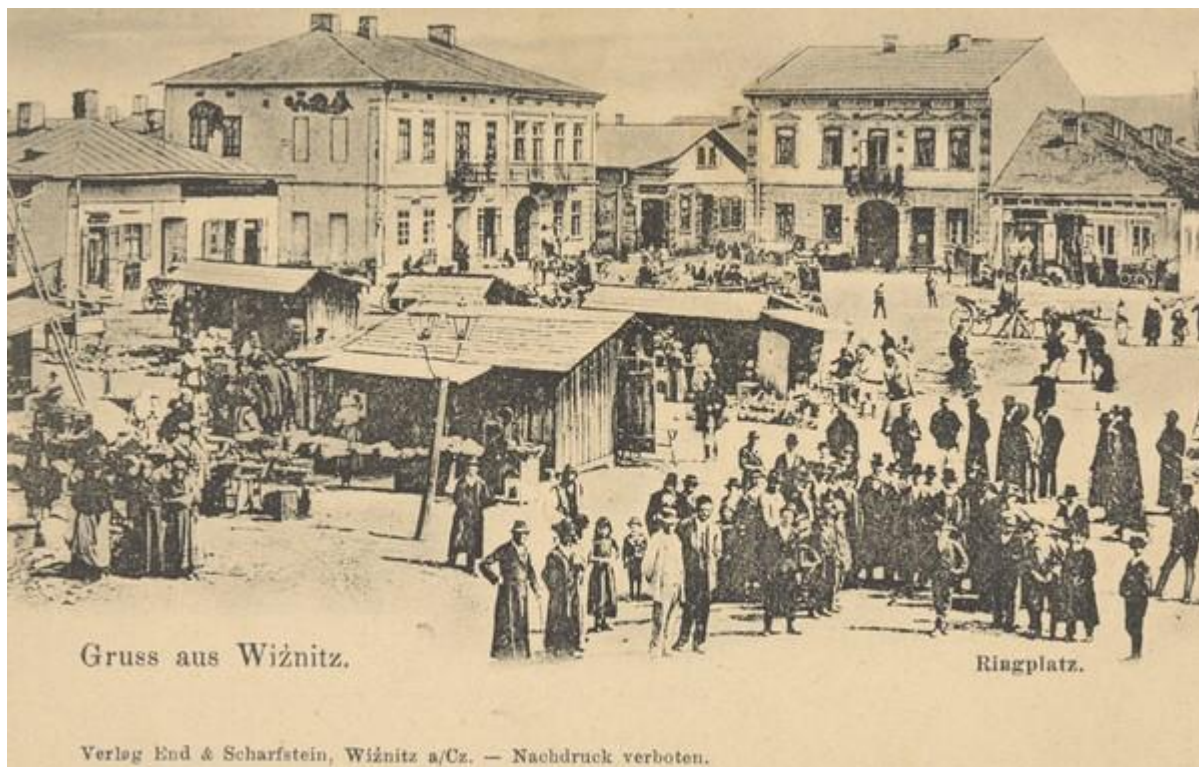
Сьогодні головна єврейська визначна пам'ятка Виженки – міква, яку відвідував, під час свого проживання в цих краях, засновник хасидизму Ізраель Баал Шем Тов²⁵. Вона є місцем паломництва хасидів з усього світу.

Виженка, інформаційне табло біля мікви.²⁶

²⁵ На початку XVIII століття Ізраель Баал Шем Тов, що в перекладі з івриту означає "господар доброго імені", який народився в 1700 році на Буковині, жив у Косівському районі, пас овець, був одружений з дочкою свого господаря, а пізніше біля підніжжя гори Немчич, на річці, облаштував Мікву (місце для ритуального обмивання), освятив її і відповідно до талмуду, щоп'ятниці перед шабатом приходив змивати гріхи, купаючись у Мікві. Крім того, якщо помити посуд у Мікві, він стає кошерним. Пізніше Ізраель Баал Шем Тов став засновником хасидизму (сьогодні існує понад 50 напрямків хасидизму). Похований Цадик (у перекладі з івриту "цадик" означає "справедливий, святий") у Меджибожі (Хмельницька область). Його онук, учень та продовжувач хасидизму Рабин Нахман Бреславський похований у місті Умань, яке сьогодні стало Меккою для хасидів. Аналогів Мікви біля підніжжя перевалу Немчича в Україні немає.

²⁶URL: <https://drymba.com/uk/1037681-vodospad-vyzenka-vyzenka>

Вижниця, площа ринок. 1905 р.²⁸

Вижниця – місто у Чернівецькій області, адміністративний центр Вижницької міської громади та Вижницького району.

За однією з версій місто вперше згадується в літописах як городок на Черемоші під 1158 роком. За іншими даними, перша згадка про місто на кордоні Молдавського князівства міститься у молдовському літописі за 1501 рік²⁹.

У 1514-1574 роках місто перебувало під владою турків, оскільки Молдавія потрапила у васальну залежність від них.

До 1774 року Вижниця входила до складу Молдовського князівства, після цього – Габсбурзької монархії (з 1804 року Австрійської імперії, з 1867 року – Австро-Угорщини).

²⁷ Wyżnica, miasto powiatowe, [w:] Słownik geograficzny Królestwa Polskiego, t. XIV: Worowo – Żyżyn, Warszawa 1895, s.165. URL: http://dir.icm.edu.pl/pl/Słownik_geograficzny/Tom_XIV/165; Зелена Буковина Топографічний опис населених пунктів. /Науковий і науково-популярний журнал. № 1-2. 2000. Історія і Краєзнавство. Переклад з німецької Андрійця Ф.С., Квасецького А.Т. С. 114-115. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Zelena_Bukovyna/2000_N01-02.pdf?;

Буковина. Її минуле і сучасне [Текст]: [збірник] / під ред. д-ра Д. Квітковського, проф. Т. Бриндзана, А. Жуковського. - Париж; Філадельфія; Дітройт: Зелена Буковина, 1956. – С. 891-893. – 965 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/2441-bukovina-yiyi-minule-i-suchasne/>

²⁸ URL: <https://polona.pl/item-view/48ddacda-8053-4d09-b640-1a89aee844f3?page=0>

²⁹ Быстрицкая летопись 1359:1507 гг. // Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв. – М.: Наука, 1976

Вижниця розвивалася як торгове поселення, тісно пов'язане з гірськими і низинними районами Буковини, славилася хорошими ярмарковими традиціями. Статус ярмаркового місця поселення отримало 1767 року.

Наприкінці XVIII століття, з початком розвитку лісової промисловості, Вижниця стає важливим пунктом торгівлі деревиною.

Рабин Мендл Хагер –
засновник Вижницької
рабинської династії

Великий внесок зробили для Вижниці депутат австрійського парламенту Микола Василько та бургомістр Марк Фогель на початку XX ст. До Першої світової війни вони зуміли організувати будівництво електростанції, лікарні, каналізації, бурси для гімназистів, гімназію, школи токарства, різьбярства та металевої орнаментики (нині коледж прикладного мистецтва), школи, брукованих доріг, приміщення залізничного вокзалу.

Цікавим був національний склад містечка у 1900 р.: у ньому проживали 199 українців, 11 румунів, 77 німців, 181 поляк, 3997 євреїв, декілька сімей вірмен та циган.

Учні-талмудисти перед синагогою Вижницького ребе, 1910 р.³⁰

³⁰ URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Єврейська громада³¹

Перша єврейська община у місті з'явилась у середині XVII століття.

У 1768 в Вижниці існувала хевра кадіша. У 1777 р. у Вижниці була побудована синагога, а в 1789 р. – Велика божниця – головна синагога Вижницької хасидської династії, де молилися в основному шановані купці. Пізніше, були побудовані другі синагоги: «Раббі Лейбеле» (Rabbi Leibele) для садгородських хасидів, «Іциг Франкль» (Itzig Fraenkl) для торговців лісом, «Фордере бети мідраш» (Vordere Beth Midrash) для візничих і простих людей, «Верхній бети мідраш», «Хевра Тегелім», «Нова Вижниця». Збереглося єврейське кладовище в селі Черногузи біля Вижниці.

Відомо, що рабі Ісраель бен Еліезер Бааль Шем Тов - Бешт (1698-1760 р. р.), засновник хасидизму, на початку XVIII століття провів сім років життя недалеко від Вижниці, де заснував мікве. Саме тут Бешт отримав наснагу на великі справи, які сьогодні продовжують тисячі релігійних общин хасидів багатьох країн світу. У с. Виженці, поблизу Вижниці збереглася його купальня і за живильною водою гірської річки приїжджали євреї з США, Австрії, Угорщини, Ізраїлю, Швейцарії та інших країн світу.

У 1888 в Вижниці діяло 8 синагог. Серед євреїв Вижниці були садігурські і боянські хасиди. У середині XIX століття чисельність єврейського населення Вижниці різко збільшилася за рахунок вихідців з Росії і Молдови, притягнених переїздом у Вижницю в 1854 Менахема-Мендла Хагера (1830—1885), що заснував династію вижницьких цадиків.

До 1918 практично всі державні чиновники Вижниці були євреями, включаючи мера і членів місцевого самоврядування; до 1938 мером Вижниці був також єврей.

5 липня 1941 до міста увійшли румунські війська, які влаштували погром і розстріляли 20 євреїв. У серпні 1941 р. 2800 євреїв відправлено до таборів смерті.

Після Голокосту вціліли лише кілька десятків сімей вижницьких хасидів, які вирушили за своїм Ребе (тоді ним був рабин Хаїм Хагер) в Ерец-Ісраель, де оселилися в місті Бней-Брак. Громада росла з великою швидкістю, будувала й заселяла квартали в цьому й інших містах – Хайфі, Ашдоді, Модііні тощо. Зараз вижницькі хасиди – потужна та впливова сила в ізраїльському суспільстві (вони мають навіть кілька своїх депутатів у Кнесеті).

У центрі Вижниці знаходиться ошатна будівля – нині це міський Будинок культури. Він відомий, зокрема, як дебютна сцена українського співака Назарія Яремчука. Будівля була збудована в 1789 році як хоральна

³¹ Буковина. Її минуле і сучасне [Текст]: [збірник] / під ред. д-ра Д. Квітковського, проф. Т. Бриндзана, А. Жуковського. - Париж; Філядельфія; Дітройт: Зелена Буковина, 1956. – С. 891-893. – 965 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/ukrainica/2441-bukovina-yiyi-minule-i-suchasne/>; History of the Jews in the Bukowina Geschichte der Juden in der Bukowina Edited by Hugo Gold Published in Tel Aviv Volume 1 (1958) Volume 2 (1962) <https://www.jewishgen.org/yizkor/bukowinabook/Bukowina.html> Круглов А.И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. 1997 г. URL: http://history.org.ua/LiberUA/KruglovUnEvrNas_1997/KruglovUnEvrNas_1997.pdf

синагога і використовувалась саме як синагога тривалий час – до спалення під час Першої світової війни.

Висока частка єврейського населення зумовлювала велику кількість синагог у місті. Із розповіді голови єврейської громади Вижниці Олександра Таушера: «До Першої світової війни у місті було 11 синагог. Деякі з будівель вціліли і до сьогодні, хоча їхнє первинне призначення вгадати практично неможливо. Наприклад, це стосується кінотеатру імені Тараса Шевченка на центральній площі навпроти Будинку культури, зачиненої будівлі за ним або житлових приміщень поряд. Вражає велика інтенсивність забудови культовими спорудами на відносно невеликій території, хоча це можна пояснити і привабливістю центральної частини міста як символічного центру тяжіння».³²

Велика синагога, нині Будинок народної творчості та дозвілля³³

Кінотеатр імені Т. Шевченка, будівля колишньої синагоги, 2017 р.³⁴

³² Вижниця – побачити невидиме. URL: <https://alanissima.wordpress.com>

³³ Там само

³⁴ Там само

Герца³⁵

Герца, будівля пошти.

Герца – місто в Чернівецькому районі

Виникнення міста Герца відноситься до XIV-XV століття. Вперше Герца згадується в молдавській грамоті за 1437 рік. На той час місто займало значну територію, забудова була по обидва берега річки Герца (Герцівка).

Майже до кінця XVIII століття Герца була феодално-залежним містом і лише у 1732 р. переходить до розряду торгового містечка. У 1775-1777 роках Герца була окупована австрійськими військами (і входила до Чернівецького краю), але з 1777 р. знову переходить у володіння Молдавського князівства – васала Османської імперії. У цьому ж році місто набуло статусу крайового центру. Розбудова міста продовжується до 1834 року. Після цього Герца втрачає свої адміністративні функції (входить до Дорогойського краю Молдавського князівства), але залишається важливим торговим центром.

У 1830 році в місці значились три магазини, дві хлібозаготівельні точки, два буфета харчові, одна перукарня, одна швейна майстерня. На той час в м. Герца жили 452 євреїв, які в загальні займалися торгівельною діяльністю.

---

³⁵ Вортман Д.Я. ГЕРЦА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2004. - 688 с.: іл. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Gerca>; Marele Dicționar Geografic al României. Vol.3. București, 1900. С. 706. URL: file:///C:/Users/38067/Downloads/Marele_dicionar_geografic_al_Romaniei_v.pdf

У 1930 році в місті загальна кількість громадян складала 5358, з них 3528 румун, 1787 євреїв, решта різних національностей.

З незалежністю Румунії місто в 1861 році ввійшло до її складу, де і залишалося до 1940 р., коли відійшло до СРСР.

До Другої світової війни у місті проживало 8,45 тис. мешканців. В перші дні війни місто було майже повністю зруйноване. Після визволення було відбудовано, але чисельність населення не досягла довоєнного рівня.

Єврейська громада³⁶

У 1859 році в Герці проживало 1554 євреї (56,4%), в 1899 – 1939 (66,2%), в 1940 – 85 євреїв.

Першими євреями, які з'явилися у Герці на початку 15 століття, були вихідці з Молдови. У місті була хасидська синагога та єврейський цвинтар. На початку 20 ст. у Герці діяли різні сіоністські організації.

25 червня 1941 р. в Герці вбито 60 євреїв.

5 липня 1941 р. у Герці було створено гетто.

11 серпня 1941 р. до табору Секур'ян було депортовано 1200 євреїв Герца та навколишніх містечок.

Після 1945 року у містечку мешкало кілька єврейських сімей.

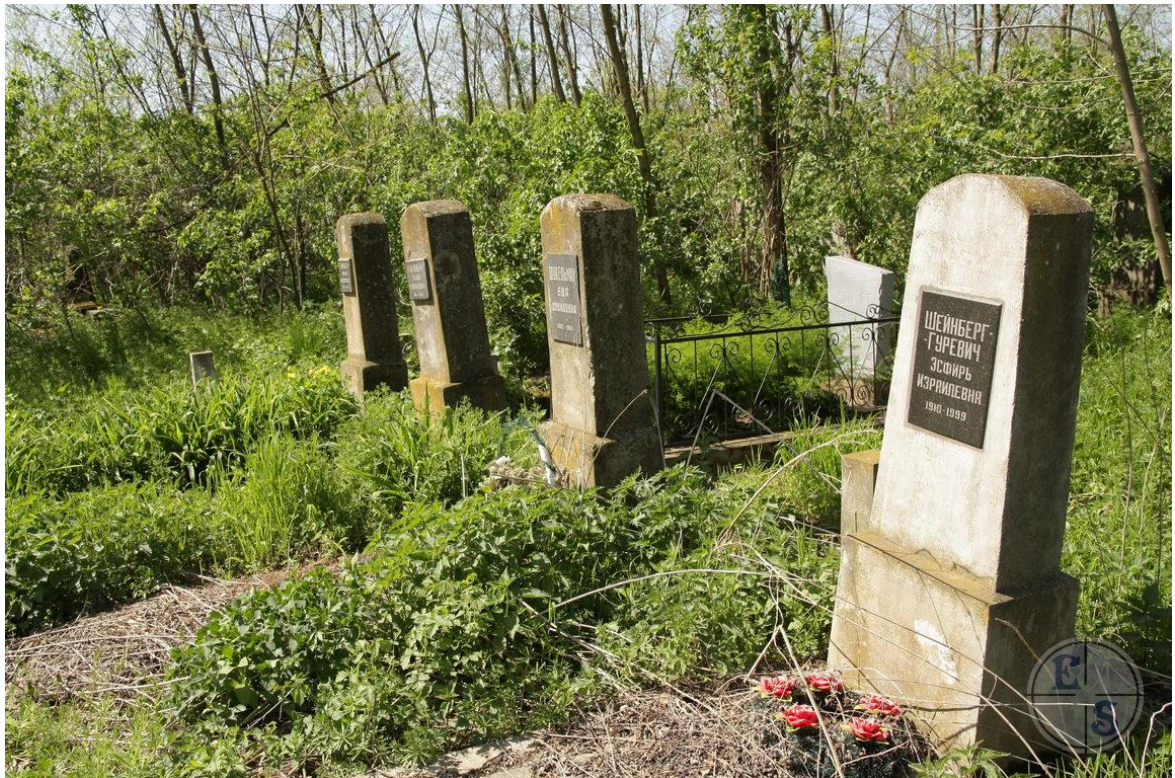

Герца, будівля колишньої синагоги. 2016 р.

³⁶ History of the Jews in the Bukowina Geschichte der Juden in der Bukowina Edited by Hugo Gold Published in Tel Aviv Volume 1 (1958) Volume 2 (1962). URL: <https://www.jewishgen.org/yizkor/bukowinabook/Bukowina.html>; Круглов А.И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. 1997 г. URL: http://history.org.ua/LiberUA/KruglovUnEvrNas_1997/KruglovUnEvrNas_1997.pdf; Pinkas HaKehilot, Romania, Vol. 1 (1969), p. 118. URL: <https://iajgscemetery.org/eastern-europe/ukraine/gertsas>

Герца, братська могила жертв нацистів. 2016 р.³⁷

Герца, єврейський цвинтар. 2016.³⁸

³⁷ URL: <https://myshtetl.org/chernovickaja/gerca.html>

³⁸ Там само.

Заставна. Колишня народна школа, нині музична школа. 1918 р.⁴⁰

Заставна – адміністративний центр Заставнівської міської громади Чернівецького району.

Найдавніша письмова згадка про Заставну датується 1589 роком. Перші поселенці прийшли в Заставну з півночі ще у XII столітті. Походження назви міста не до кінця з'ясовано, хоча, ймовірно, що назва міста походить від митної «застави», яка розташовувалася тут на переправі через річку Совиця. Існує також думка, що місце отримало назву завдяки своєму розташуванню: Заставну оточують три ставки.

Заставна перебувала під владою Османської імперії в складі Молдавського князівства. З 1774 – у складі Австрії (від 1867 – Австро-Угорщина). Повітове місто від 1905 року. У листопаді 1918 Заставна була окупована Румунією. Від 1940 р. в складі УРСР. Від липня 1941 р. до березня 1944 р. перебувала під румунською окупацією.

³⁹ Zastawna // Słownik geograficzny Królestwa Polskiego. — Warszawa: Druk «Wieku», 1895. — Т. XIV. — S. 452. (пол.). URL: http://dir.icm.edu.pl/pl/Sloownik_geograficzny/Tom_XIV/452; Савченко І.В. ЗАСТАВНА [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2005. - 672 с.: іл. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Zastavna>; Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. — Париж, Нью-Йорк, 1957. — Т.2. — С. 754-766. URL: <http://litopys.org.ua/encycl/euii057.htm>

⁴⁰ URL: <https://buktour.icu/bukovyna/old-photo/245-bukovyna-zastavnivskyi-raion.html>

Єврейська громада⁴¹

У 1774 р. у Заставні проживало 17 євреїв, в 1776 р. – 33, в 1808 р. – 100 єврейських сімей, в 1910 р. – 418 євреїв, 1930р. – 629 євреїв (12,3%).

Перші євреї, вихідці з Галичини, оселилися у Заставні на початку 18 ст.

У 1810 р. всі євреї, які займалися торгівлею, були виселені із міста. Тільки двом сім'ям, які займалися сільським господарством, дозволено залишитися.

Після лібералізації «єврейської політики» австрійської влади у 2-й половині 19 ст. євреї знову почали селитися у Заставні. У 1870 було засновано цвинтар, на якому ховали євреїв усіх навколишніх містечок. Діяли 3 синагоги, міква, талмуд-тора. Були рабин та шохет.

У 1891 р. до громади Заставни, рада якої складалася з 13 осіб, увійшли євреї з 29 маленьких поселень району Ністру.

Економіка євреїв Заставни базувалася на вирощуванні зернових. Євреям належали 2 млини та 6 селянських маєтків. Євреї займалися також торгівлею зерном та дрібною торгівлею. Незважаючи на відносно низький відсоток єврейського населення в містечку, його економічний вплив був досить високим: деякий час мером Заставни був єврей Зігмунд Вайсглас, євреї неодноразово обиралися на посаду заступника. мера, одночасно вони обіймали багато державних посад: судді, поштові працівники, чиновники мерії, податкової служби та жандармерії.

У 1904 р. у Заставні почала діяти сіоністська організація «Теодор Герцль», яка проіснувала до 1940 р. Першим головою сіоністської організації Буковини був мешканець Заставни Зігмунд Вейсглас.

У 1909 р. муніципалітет відкрив єврейську школу, де навчалися і не євреї.

Під час 1-ої світової війни майже всі євреї Заставни втекли до Австрії та повернулися після її закінчення. Після війни на державній службі залишився лише один єврей.

Після 1918 р. у Заставні було відкрито школу з викладанням на івриті.

У 1922 р. було створено відділення ВІЦО – Міжнародної жіночої сіоністської організації. У 1920-30 рр. у Заставні активно діяли відділення різних єврейських партій.

У місті існувала «Frauenhilfsverein» (організація допомоги жінкам), яку по черзі очолювали леді Роза Сафрін, Бронела Нойманн, Міна Штенцлер, Пепі Шехт, Роза Дівер і Анна Зільбербуш, яка займалася будівництвом і обслуговуванням ритуальної лазні. Пані Міна Штенцлер померла в Ізраїлі у віці 103 років.

Також була грамотно керована організація WIZO⁴². Учасниками були: Дора Стенцлер, Сельма Шехт, Сесілія Шустер, Мальсія Тамлер, Оттілі Сігал,

---

⁴¹ Zastavna (Ukraine) Translation of chapter “Zastawna” from Volume II: Geschichte der Juden in der Bukowina Edited by: Hugo Gold As told by Jakob Stenzler, Nadar Josef Israel Published in Tel Aviv, 1962. URL: https://www.jewishgen.org/yizkor/bukowinabook/buk2_123.html

⁴² Жіноча сіоністська організація

Бітіа Маулер, Марі Дівер, сестри Єгендорф, Пепі та Тоні Нойфельд, Фанні Вармфлаш, Майка Гроссманн і Неті Дайвер.

Школу івриту заснували Еміль Шехт, доктор Тамлер, Якоб Штенцлер, Абрахам Гроссманн, Девід Сігал, Леон Пікер, Вольф Тенненблатт, Назіу Вармфлаш і Зігмунд Хакер, а особливо Натан і Вольф Ягендорфи. Викладачами були професори Хаїм Гроссман і Ямпольський. Після того, як Вольф Єгендорф покинув громаду, управління опинилося в руках його наступника Авраама Гроссмана. Громада субсидувала Асоціацію Талмуд Тора, створену зусиллями Вольфа Єгендорфа, Беньяміна Штенцлера та Абрахама Гроссмана, а також Асоціацію Жаботинського під головуванням її засновника Девіда Шустера. Перший очолював зразкову ферму, на якій сотні молодих людей закінчили Хашару, щоб після успішної освіти емігрувати до Ерец-Ізраель (росіяни вислали його до Сибіру в 1941 році, звідки він повернувся через 20 років).

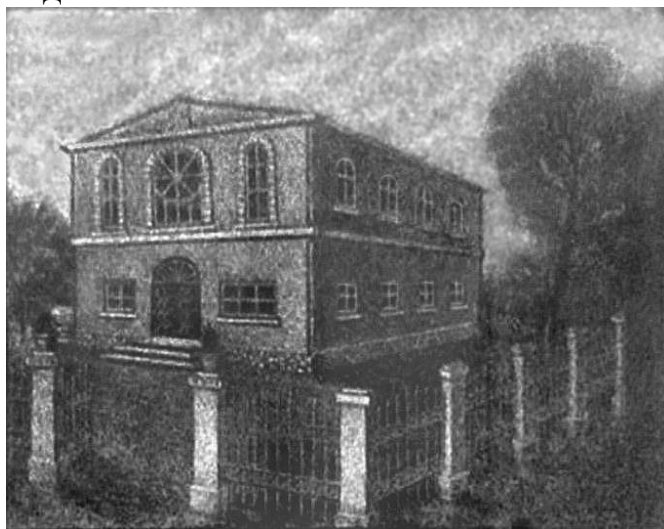
У червні 1941 р. до Заставні увійшли німецькі та румунські війська. Євреї містечка та навколишніх сіл були ув'язнені в гетто.

У жовтні 1941 р. всі євреї були відправлені до Трансністрії і там розподілені по таборах та гетто різних міст (Ободівка, Бершадь, Тульчин, Ямпіль). Більшість із них загинули, в живих залишилося близько 10% євреїв Заставни.

Після 1945 року до Заставни повернулося близько 40 євреїв; однак через деякий час практично всі виїхали до Румунії, а звідти – до Ізраїлю. Три синагоги віддали під комори для зерна, а в будівлі Великої синагоги відкрився кінотеатр.

У 1960-х роках у Заставні мешкало кілька євреїв, які переїхали зі східних районів України. Сьогодні (2024 р.) євреїв тут нема.

Лише невелика частина євреїв Заставни та околиць пережила катастрофічні 1941-1945 роки. Німецько-румунські звірства погасили світло життя для цієї громади.

Велика синагога, початок 20 ст.⁴³

⁴³ URL: https://myshtetl.org/chernovickaja/zastavna_en.html

Неполоківці⁴⁴

Залізнична станція до Першої світової війни.⁴⁵

Неполоківці – селище, адміністративний центр Неполоковецької селищної громади Чернівецького району.

Вперше згадується у писемних джерелах 12 травня 1425 року. Спочатку воно було частиною історичного регіону Буковина-Молдавське князівство.

У січні 1775 року після військового конфлікту між Туреччиною та Росією (1768-1774) імперія Габсбургів (нині Австрія) отримала частину території Молдови, територію, відому як Буковина.

На початку австрійського правління основний дохід був від землеробства та тваринництва, а також від ремесел і торгівлі, які були в руках вірмен і євреїв.

У 1883 році була побудована перша школа.

У 1866-1868 рр. було побудовано залізничну колію. Залізничний вокзал був побудований в 1898 році.

Після анексії Північної Буковини Румунією 27 листопада 1918 року село було частиною Румунії. У міжвоєнний період воно отримало назву Григоре Гіка Вода на честь молдавського князя Григора III Гіки, який виступав проти

⁴⁴ Niepolokowce// Słownik geograficzny Królestwa Polskiego. — Warszawa: Druk «Wiek», 1880. — T.VII. — S. 103. http://dir.icm.edu.pl/pl/Słownik_geograficzny/Tom_VII/103

⁴⁵ URL: <https://www.shtetlinks.jewishgen.org/Nepolakivtsi/index.html>

захоплення Буковини Австрією в 1775 році і був убитий через два роки турками.

У румунський період почали працювати нові підприємства: деревообробна фабрика, хлібозавод, смакоароматична фабрика, гравійно-піщаний кар'єр та інші.

За пактом Молотова-Ріббентропа (1939 р.) 28 червня 1940 р. Північна Буковина була анексована СРСР. У 1941-1944 рр. її повернули німці Румунії. У 1944 році Північна Буковина була знову окупована СРСР і включена до складу Української РСР. У 1968 році отримало статус селища міського типу.

Єврейська громада⁴⁶

Національний склад населення за даними перепису 1930 року у Румунії⁴⁷

Національність	Кількість осіб	Відсоток
українці	924	49,02 %
румунни	360	19,1 %
євреї	315	16,71 %
росіяни	114	6,05 %
поляки	93	4,93 %
німці	68	3,61 %
вірмени	1	0,05 %
інші	1	0,48 %
не вказали	9	0,48 %

Інформації про початок діяльності єврейської громади в Неполоківцях недостатньо.

Ми знаємо, що більшість членів громади, які жили там протягом 19 століття, були фермерами; деякі були ремісниками і торговцями.

Громада розвинулася на початку 19-го століття, коли було завершено будівництво залізничної лінії до Чернівців (схід) і Галичини-Польщі (захід); пізніше була побудована лінія на Вижницю (південь), що зробило Неполоківці важливою залізничною станцією та прикордонним пунктом.

Розташування біля річки Прут і на залізничній колії сприяло розвитку торгівлі деревом і дало можливість новим єврейським родинам оселитися тут. У привокзальній частині було створено нову «сучасну» несільськогосподарську громаду. Торгівля деревом була хорошою професією до та під час Першої світової війни. Пізніше попит на деревину впав.

⁴⁶Nepolokivtsi History. URL: <https://www.shtetlinks.jewishgen.org/Nepolokivtsi/index.html>;

URL: <https://www.shtetlinks.jewishgen.org/Nepolokivtsi/html/History.html>;

⁴⁷Recensământul general al populației României din 1930. URL: <https://archive.org/details/recensamntulgene02inst/page/122/mode/2up?view=theater>

За приблизними підрахунками, у 1920-1930-х роках у Неполоківцях проживало близько 300 євреїв, більшість з них на хуторах у селі та близько 15 сімей в околицях вокзалу.

Неполоківці, учасники руху Поалей-Ціон. Мордехай Фурман Решафі (верхній ряд, п'ятий зліва). 1934 р.⁴⁸

Неполоківці були одним із місць Nachscharoth (навчання сільському господарству) сіоністських рухів у Європі протягом 1920-1930-х років.

Із розповідей старожилів Неполоківців євреї жили заможніше ніж наші односельчани. Вони мали своє господарство, деякі тримали крамниці або торгували дома. Шнеєр, наприклад, продавав м'ясо і робив ковбаси, Мендель тримав цапів, Дубцьо різав кури євреям, Горяки скуповували зерно і продавали. Селяни жили з своєї землі, але грошей на необхідні товари не завжди вистачало. Зі слів Варзаря Іллі коли б ти не звертався, чи вдень чи вночі вони завжди давали до грошей. У борг давали сірники, нафту, мило – товари, які були необхідні у побуті. Хліб у той час коштував 5 леїв, якщо хліб залежувався то його ціна зменшувалася. Зі слів Руснак Зінаїди найматися до єврея було краще, бо він платив за роботу більше. У заможного господаря селяни за свою роботу отримували, наприклад, глечик молока квасного і жменю муки, а у єврея можна було отримати ще крупи. У Варзаря Іллі батько

⁴⁸ URL: <https://www.shtetlinks.jewishgen.org/Nepolakivtsi/html/History.html>

наймався до Горяка. Він мав дві пари коней – одними сам возив, а на інші наймав когось. За роботу платив грошима, або хлібом, пшеницею.⁴⁹

У Неполоківцях 9 липня 1941 року був заарештований активний учасник визвольного руху голова сілради Леон Гольденберг, а з ним ще 35 осіб. Всі вони були розстріляні. На місці масового поховання розстріляних євреїв на кладовищі з ініціативи директора гравійно-піщаного кар'єру Фукса Леоніда Шаєвича встановлено пам'ятний знак.

Неполоківці «День прання», члени руху Поалей Ціон. 1934 року.⁵⁰

Неполоківський єврейський цвинтар, пам'ятник жертвам Голокосту.⁵¹

Неполоківці, єврейський цвинтар. 2017 р.⁵²

⁴⁹ Савка Л. Історія Неполоківців. URL: <https://bukportret.info/kitsmanskii-rayon/nepolokivtsi/istoriya-nepolokivtsi/>

⁵⁰ URL: https://www.shtetlinks.jewishgen.org/Nepolakivtsi/html/Postcards_and_photos.html

⁵¹ «Тут покоїться 36 євреїв з Неполоківців, закатованих і розстріляних нацистами в липні 1941 року. Вічна пам'ять про них». URL: <https://www.shtetlinks.jewishgen.org/Nepolakivtsi/>

⁵² URL: https://www.shtetlinks.jewishgen.org/Nepolakivtsi/html/Nepolokivtsi-Jewish_cemetery.html

3, Протокол допиту 41 - № 116/34
 1944 року облучена мезеца село Неполоківці
 Я, начальник Кішчанського РО НКВД по Чернівцькій обл.
 старший лейтенант милиції Лазутин
 допросил свидетелів о злодеяниях немецко-румынских
 захватчиков в с. Неполоківці Кішчанського района
 Чернівцької області

Щербакову Вікторію Леонтіївну
 1924 року народилася, українка і жидівка
 нині в с. Неполоківці Кішчанського р-ну
 Чернівцької області, ш. крестина, українка
 грамотна, знає російську, знає українську
 Не судима. працює начальником Неполоків-
 ського отделу зв'язу.

Задачу потім показала передпретенду аб відповідаль-
 ності по ст. 29 ч. 1 УЗСР Щербакова Вікторія Леонтіївна.

До существу дома показала:

5 жовт. 1941 року румунские воєска окупували терри-
 торію Кішчанського району Чернівцької області.
 С першого дня румунские окупанти напали арестувати і
 грабувати місцевого населення.

Того ж 5 жовт. 1941 року по наказу Румунського шифра
 танкари старшого (платонер) Кургу Константина
 румунские солдати напали производити арести

- мирних граждан сел Неполоківці, крім українських
 граждан єврейської національності такі члени
 були арестовані: 1) Тавгендер Леон М. 45 років
 2) Тавсер Євдоким 27 років 3) Тавсер Іван 24 років
 4) Тавсер Давид 42 років 5) Розенблюм Ізраїл 18 років
 6) Розенблюм Моїсей 21 рік 7) Тавкін Давид 50 років
 8) Давбер Іван 60 років 9) Циммер Рудольф 55 років

всього було арестовано 31 чоловік, котрих посадили
 в погвал дома і в 13 годин дня 5 жовт. 1941 року румунские
 солдати виводили арестованих невеликими групами
 і производили расстрел во дворі дома где сидели аресто-
 ванні. Расстрел производился из винтовки разрывными
 пулями, Я лично слышала выстрелы и крики расстрели-
 ваемых, после расстрела я увидела трупы расстрели-
 ваемых, которые насчитывались 31 человек. В тот же день
 румунская танкари заперла ворота расстрелявших
 Протокол с моих слов записан верно и мне прочтен

Щербакова Вікторія Леонтіївна
 Допросен Нач. Кішчанського РО НКВД
 Ст. Іван Милу 1944 ч. Лазутин /

⁵³ URL: https://www.shtetlinks.jewishgen.org/Nepolakivtsi/html/Yad_Vashem_list3.html

Протокол допиту № 42 27 мая 35
1944 года августа месяца с Неполовизу 50
Я начальником Кварталного РО НКВД по Черновицкой обл. - о.м.
старший лейтенант милиции Лупул
допустил свидетеля о злодеяниях немецко-фашистские
оккупантов в селе Неполовизу Радомислянского
района Черновицкой области
Лупул Василья Алексеевича 1910 г.р.
родился в селе и там же села
Неполовиза Радомислянского района
Черновицкой области, из крестьян
Украины, грамотный, беспартийный
женат, в настоящее время работает
директором Резавода
Задачу Лупул показал предпринимая об ответствен-
ности по ст 89 УК УССР. Лупул В.А.
по существу дела показал:
В начале июля месяца 1941 года румынскими солдатами
при участии предателя Тома Вагара, Уагара Кузьма
Георгиевича были арестованы мирные жители
еврейской национальности села Неполовиза
1. Глизер Аполон, 2) Липин Давид, 3) Кацман Давид
4) Фридер Маркус, 5) Цингер Вольф, 6) Розенберг Моисей
7) Розенберг Иосиф, 8) Дружман Исидор 9) Розенберг Роберт
10) Шерф Моисей, 11) Зольденберг Леон
всего было арестовано 32 человека, арестованные
находились в подвале дома возле спирт завода.
В 4⁰⁰ часов все переименованные 32 человека были
арестованы, а в 13⁰⁰ дня градоначальник еврейской национальности
и один украинец без имени и суда были расстреляны
Расстрел производился во дворе где помещались арестованные
румынскими солдатами, которые после расстрела
мирных жителей с Неполовизы выехали, и указав
по фамилии, кто расстреливал я не знаю
больше деталей. Лупул В.А. и имел протокол с
своими слов записан в книге и мне вручен
в том и расписан Лупул В.А.

Доверенный Нач Радомислянского РО НКВД
Ст Лп мш Лупул В.А.

THIS PAGE OF ORIGINAL IS DAMAGED
СТРАНИЦА ОРИГИНАЛА ПОВРЕЖДЕНА

⁵⁴ URL: https://www.shtetlinks.jewishgen.org/Nepolakivtsi/html/Yad_Vashem_list4.html

Протоколи Надзвичайної державної комісії з розслідування німецько-фашистських злочинів, скоєних на радянській території. Список 54 розстріляних євреїв Неполоківців у 1941-1945 рр.⁵⁵

	Nr.	Список - 59 -	tere ³⁾	68	
советских граждан расстрелянных и задержанных немецко-фашистскими захватчиками в период оккупации на территории села Неполоковцы, Клецаманского района, Черновицкой области					
		фамилия, имя, отчество	год рождения	национальность	место рождения
1		Циммер Абрам	1881	Еврей	Неполоковцы
2		Френкель Иосиф	1923	"	"
3		Френкель Илья	1919	"	"
4		Френкель Саша	1921	"	"
5		Полонский Абрам	1896	"	"
6		Розенблюм Моисей	1886	"	"
7		Давидович Саша	1866	"	"
8		Хайкин Давид	1896	"	"
9		Орловский Абрам	1881	"	"
10		Шерер Израиль	1896	"	"
11		Розенберг Зина	1925	"	"
12		Брук	1909	"	"
13		Циммер Зина	1911	"	"
14		Циммер Майя	1923	"	"
15		Циммер Михаил	1923	"	"
16		Кирштейн Хаим	1879	"	"
17		Тотман	1911	"	"
18		Бернштейн Мейк	1909	"	"
19		Толднер Зина	1913	"	"
20		Толднер Иван	1894	"	"

OBS. — Vezi instrucțiunile la legea de urmărire. — ¹⁾ De consemnare sau încasare. — ²⁾ In caz de urmărire din afară.

C. 3672. M. O., Imprimeria Națională.

⁵⁵ URL: https://www.shtetlinks.jewishgen.org/Nepolakivtsi/html/Yad_Vashem_list2.html

		- 00 -		(Controllarmi sua altezza)		
Nr.		Nr.	Data	Lei		
1	Граммия, моя отчество	200 ром. се- ма	Июл.	Нацио- нальн. исем	Место- нахождения.	
21	Гильман Герман	1861		Еврей	Николополье	
22	Гильман Соим	1904		"	"	
23	Гильзикрат Альтер	1891		"	"	
24	Цингер Аннаша	1896		"	"	
25	Рубингер Моисе	1905		"	"	
26	Бонсени из Румынии Граммия которых неизвестно			"	"	
27				"	"	
28				"	"	
29	Файбис Ицук	1901		"	"	
30	Менер Давид	1900		"	"	
31	Вайншгер Саломе	1885		"	"	
32	Фимин Фриг	1857		"	"	
33	Густа Фриг	1901		"	"	
34	Ландман	1905		"	"	
35	Байши Герман	1901		"	"	
36	Байши Фейла	1905	Июн.	"	"	
37	Байши Гиди	1938	Июн.	"	"	
38	Оример Рухля	1881	Июн.	"	"	
39	Простак Сали	1911	Июн.	"	"	
40	Простак Эми	1937	Июн.	"	"	
41	Оример Шир	1881	Июн.	"	"	
42	Оример Луци	1929	Июн.	"	"	
43	Вайс Рубина	1901	Июн.	"	"	
44	Вайс Эми	1913	"	"	"	
45	Розенблат Сали	1881	Июн.	"	"	
46	Розенблат Тали	1931	Июн.	"	"	

№№ п/п	Фамилия, имя, отчество	год рожд. здесь	пол	нацио- нальн.	Место жи- тельства
42	Розенблат Абрам	1927	Муж.	Еврей	Новокиевск
48	Дружман Герман	1896	"	"	"
49	Розенберг Абрам	1906	"	"	"
50	Розенберг Моисей	1903	"	"	"
51	Алтер Израиль	1909	"	"	"
52	Вирнбаум Мейер	1881	"	"	"
53	Бернштейн Коля	1924	Муж.	"	"
54	Верхович Регина	1922	Муж.	"	"

Секретарь районной комиссии *А. Кудряков*

Решением заверяет
 секретарь исполкома *В. Демин*

OBS. — Vezi instrucțiunile la legea de urmărire. — *) De consemnare sau încasare. — **) In caz de urmărire din afară.

Новоселиця⁵⁶

Австрійська Новоселиця. 1900 р.⁵⁷

Новоселиця (до 1617 – Шишківці) – адміністративний центр Новоселицької міської громади Чернівецького району.

Найдавніша письмова згадка про Новоселицю датується 1456 роком.

За даними на 1859 рік у власницькому містечку Хотинського повіту Бессарабської губернії (яке належало на той час дворянському роду Стурдза) мешкала 2081 особа (1056 чоловічої та 1025 – жіночої статі), налічувалось 299 домогосподарств, існували 2 православні церкви, 3 єврейських молитовних будинки, митниця, поштова станція, лісова пристань, відбувались щонедільні базари⁵⁸.

Із 2-ї половини 19 ст. в Новоселиці почала розвиватися промисловість. 1870 працювали паровий млин, винокурня, олійня та 2 шкіряних заводи. Додатковим імпульсом для розвитку Новоселиці було прокладання залізниці (1884 Чернівці–Новоселиця і 1892 Жмеринка–Новоселиця), завдяки чому містечко стало значним транзитним пунктом.

До 1918 року біля Новоселиці знаходився потрійний стик кордонів Російської Імперії, Австро-Угорської Імперії та Румунії, а до незалежності

⁵⁶ Гаврилюк Йосип, Риндюк Олексій. Мій рідний край, моя земля: Нарис про Новоселицький район. — Новоселиця, 1997; Водотика Т.С. НОВОСЕЛИЦЯ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во "Наукова думка", 2010. – 728 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Novoselytsia_mst

⁵⁷ URL: <https://buktour.icu/bukovyna/old-photo/251-bukovyna-novoselytskyi-raion.html>

⁵⁸ Бессарабская область. Список населенных мест по сведениям 1859 года. Санкт-Петербург, 1861 (рос.), (№ 897). URL: <https://archive.org/details/snmIII>

останньої тут сходилися кордони трьох імперій – Російської, Австрійської та Османської.

26 червня 1940 року уряд СРСР направив румунському уряду ноту про повернення Бессарабії та передачу північної частини Буковини Радянському Союзу. 28 червня цього ж року в місто вступила Червона Армія. Тут була встановлена радянська влада. Враховуючи те, що на зайнятій території не було досвідчених кадрів, уряд України надіслав сюди велику групу працівників із східних областей України. У Новоселицю на постійну роботу прибуло 130 чоловік. Волосний комітет КП(б) України очолив К.С. Разумович, волосний виконком Г.С. Степченко, а міську раду І.А. Зибін. У серпні 1940 року почалася націоналізація промислових підприємств, майстерень, банків, залізничного транспорту, засобів зв'язку, закладів торгівлі тощо.

7 липня 1941 року містечко було захоплене німецько-румунськими військами.

30 березня 1944 року в Новоселицю увійшли радянські війська.

Новоселиці присвячено значна кількість видань: Нісана Пейсаха «Новоселица – моя гордость и печаль», «Вихри, водовороты, жизнь» Нафтуле Рабиновича «Я і моє містечко» – мовою ідиш, «Сефер Новоселица – Бессарабія» (під ред. Шалома Дорнера) – мовою іврит, Джона Ріда «Війна у Східній Європі» і Макса Ройтмана «Спогади бессарабського дідуся» – англійською, Харальда Весселя «Джон Рід – червоний журналіст» – німецькою, путівник Йосипа Гаврилюка «Новоселиця» – українською. Це далеко не всі книги, де описується містечко Новоселиця.

36

Російська Новоселиця. Залізничний вокзал. 1899 р.⁵⁹

⁵⁹ URL: <https://buktour.icu/bukovyna/old-photo/251-bukovyna-novoselytskyi-raion.html>

Єврейське населення

Рік	Кількість	%
1847	81 родина	
1897	3998	66.1
1898	4152	86.1
1930	7000 (приблизно)	

Точний час появи євреїв у Новоселиці невідомий. Є припущення, що ще в першому столітті нашої ери, в епоху даків, тут мешкали євреї, проте цього немає документальних свідчень. Проте відомо, що у XIV столітті, коли існував "бирладський" торговий шлях із Галичини, у Новоселиці жили євреї.

Є документи, у яких згадується, що у 1367 року у Молдавію (а Новоселиця тоді була частиною Молдавського князівства) прибула хвиля євреїв-переселенців з Угорщини. Очевидно, тоді ж почало формуватися постійне єврейське населення Новоселиці. Під час розкопок на єврейському цвинтарі у селі Клішківці було виявлено пам'ятки мешканців Новоселиці 15-го століття (на цьому цвинтарі продовжували ховати мешканців Новоселиці також у 20-му столітті).

На початку 16 століття до Новоселиці прибули євреї-біженці з Іспанії. У цей час молдавський князь Штефан Чел Маре запросив торговців зі Львова різних національностей – поляків, росіян, вірменів і євреїв – до Молдавії. Багато євреїв оселилися тоді в селах Бессарабії за порадами місцевих князів, які були зацікавлені у розвитку своїх маєтків.

Єврейські поселення у Бессарабії, в т.ч. у Новоселиці, отримали особливий розвиток у другій половині 17-го століття, коли багато євреїв прибули сюди після погромів у 1648-1649 рр. Частина з них були вихідцями із Польщі, а частина – з України.

Після переходу Бессарабії під владу Росії сюди почали стікатися багато євреїв з Литви, Білорусії та України, і навіть із Буковини та Галичини, які тоді перебували під владою Австрії. У 1827 році губернатор Бессарабії доповідав, що "з Австрії прибуває багато євреїв".

⁶⁰“Novoselitsa” Encyclopedia of Jewish Communities in Romania, Volume 2. [Pages 368-372] URL: https://www.jewishgen.org/Yizkor/pinkas_romania/rom2_00368.html; Н. Пейсах Вихри, водовороты, жизнь". Изд. "Алеф", Тель-Авив, 1987.146 с.; Песах Нисан Новоселица – моя гордость и печаль. 1999. – 400 с.; Круглов А.И. Уничтожение еврейского населения Украины в 1941-1944 гг. Хроника событий. 1997 г. URL: http://history.org.ua/LiberUA/KruglovUnEvrNas_1997/KruglovUnEvrNas_1997.pdf

1841-го року губернатор Бессарабії Воронцов надав євреям право торгувати лісом у долині річки Прут. Спершу таке право було надано на два роки, але згодом час від часу продовжувалося на додатковий термін.

Наприкінці 19 століття в Новоселиці проживало близько 4 тисяч євреїв – дві третини всього населення.

Новоселиця, члени єврейської громади.⁶¹

До Першої світової війни Новоселиця знаходилася на стику трьох держав: Росії, Австро-Угорщини та Румунії. Шолом-Алейхем писав, що коли співає півень, його спів чути відразу в трьох державах.

У період між 1-ою та 2-ою світовими війнами Новоселиця перебувала під владою Румунії. На той час Новоселиця була майже повністю єврейським містечком, наприклад, 1930-го року євреї становили понад 86% всього населення Новоселиці.

5 липня 1941 року містечко було захоплене німецько-румунськими військами. Тоді під час кривавого погрому одразу загинуло близько 900 людей. Через кілька днів усі євреї були вигнані до таборів Трансністрії, і в серпні 1941 року в містечку не залишилося жодного єврея.

30 березня 1944 року нацисти були вибиті з Новоселиці радянськими військами. Однак лише дуже небагато колишніх мешканців Новоселиці з-

⁶¹ URL: <https://vaadua.org/news/novoselicya-ievreyske-minule-hristiyanske-suchasne>

поміж її єврейського населення вціліли за роки війни і змогли повернутися до Новоселиці.

Рівка Мед народилася в Новоселиці у 1916 році. Рівка була вбита під час Шоа.⁶²

Хана Гольдштейн народилася в Новоселиці. Хана була вбита під час Шоа.

В ізраїльському Рамат ха-Шароні була створена «Організація вихідців з Новоселиці» і збудовано селище «Шикун Пеккер», в якому живуть вцілілі в роки 2-ї світової війни колишні жителі Новоселиці та частина їх нащадків, побудовано синагогу на згадку про загиблих земляків.

В Новоселиці збереглася Велика синагога⁶³, найунікальніша з усіх синагог України. За радянських часів використовувалася як Будинок піонерів. Під шарами штукатурки виявлені розписи стін і стелі, що частково

⁶² URL: <https://collections.yadvashem.org/en/photos/search-results/Novoselitsa?page=1>

⁶³ У 2009 році Новоселицька міська рада передала місцеву синагогу Асоціації єврейських громадських організацій та общин України (Ваад України). Розписи у Новоселицькій синагозі свідчать про існування особливої художньої традиції, яка сформувалася у регіонах Буковини та Бессарабії наприкінці XIX століття. Ця синагога була збудована у 1920 році, після Другої світової війни вона вже не діяла, розписи були забілені, тому збереглися дуже добре. Звісно, найбільше вражає розпис на стелі. Тут зображений яскравий букет із троянд, маргариток і польових квітів. Букет обрамлений вінком із 12-х медальйонів, які ілюструють 150 псалом. У медальйонах процитовані і послідовно проілюстровані 11 віршів цього псалма, зокрема: «Хваліте Бога у святині його»... Також при вході є список 14 місцевих євреїв, завдяки яким у 1920 році у Новоселиці була збудована синагога.

збереглися. Було зроблено спробу реставрації, але станом на 2019 рік відремонтовано лише дах будівлі.

Новоселиця, розписи в синагозі. У кутах стелі – ілюстрація з Піркей Авот (Повчання Батьків): лев, леопард, орел та олень.⁶⁴

Новоселиця, єврейський цвинтар. 2020 р.⁶⁵

⁶⁴ URL: https://myshtetl.org/synagogues/syn_bukovina1.html

⁶⁵ У Новоселиці є два єврейські цвинтарі. На один із них нащадки новоселицьких євреїв дали кілька тисяч доларів і тут зробили паркан, гарні ворота, деякі могили впорядковані. Тут можна побачити і оригінальні надгробки, наприклад, у формі стовбура дерева. URL: <https://vaadua.org/news/novoselicya-ievreyske-minule-hristiyanske-suchasne>